

Počiatky drevorubačských a uhliarskych osád na území obce Motyčky

OTO TOMEČEK

Katedra histórie, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Obec Motyčky vznikla zlúčením šiestich pôvodne samostatných drevorubačsko-uhliarskych osád **Bukovec**, **Dúvodné**, **Jergaly**, **Motyčky**, **Môce** a **Štubne** na začiatku 2. polovice 19. storočia. Napriek periférnej, okrajovej, polohe voči ostatným spomínaným osadám, sa administratívnym centrom novozriadenej obce stala najväčšia osada Motyčky.¹ Okrem tohto faktu to bol určite aj dôsledok cirkevnosprávneho postavenia, ktoré osada mala.

V polovici 18. storočia sa na Motyčkách usadili jezuiti, ktorí tu vystavali kostol a menší kláštorňý objekt.² Po tom čo v roku 1773 došlo k zrušeniu jezuitského rádu, cirkevnú správu územia prebrala novozaložená rímskokatolícka farnosť na Motyčkách, ktorá bola podľa historického schematizmu Banskobystrického biskupstva založená v roku 1775.³ Fíliami farnosti sídliacej na Motyčkách sa stali práve osady Bukovec, Dúvodné, Jergaly, Môce a Štubne.

Problematike zakladania pôvodných osád obce Motyčky, ako aj širšie otázky osídlenia celej starohorskej oblasti, sa doposiaľ nikto detailnejšie nevenoval. O presnejšie časové zaradenie jednotlivých osád sa pokúsila len práca *Slovník obcí Banskobystrického okresu*⁴ a neskôr aj národný atlas Slovenska.⁵ Na určité nedostatky a nepresnosti oboch týchto prác sme upozornili už pri výskume počiatkov osád ležiacich na území obce Donovaly.⁶ Podobne ako v prípade donovalských osád musíme na tieto nepresnosti upozorniť aj v prípade osád neskoršej obce Motyčky.

Podľa *Slovníka obcí Banskobystrického okresu* boli pôvodné osady zakladané postupne od konca 16. storočia. Jednotlivé osady však dokladá až podstatne neskôr, v 18. storočí nasledovne: Jergaly a Štubne k roku 1710, Bukovec k roku 1715, Motyčky k roku 1743 a Môce k roku 1754. Existenciu osady Dúvodné uvedený slovník vôbec nezaregistroval. Informáciu o postupnom zakladaní osád od 16. storočia prebrali zo *Slovníka obcí Banskobystrického okresu* tiež zostavovatelia *Vlastivedného slovníka obcí na Slovensku*,⁷ a najnovšie tiež zostavovatelia *Encyklopédie miest a obcí Slovenska*.⁸

Mapa Petra Ratkoša a Jozefa Vozára v Atlase SSR datuje vznik týchto osád len do príliš ši-

¹ Motyčky boli najľudnatejšou spomedzi spomínaných osád. V polovici 19. storočia (roku 1846) žilo, podľa sčítania nešťachtického obyvateľstva uskutočneného v osadách na území mesta Banská Bystrica, v Motyčkách 230 obyvateľov. Druhou najľudnatejšou osadou boli Šubne (160 obyvateľov), za ktorými nasledovali Jergaly (154), Môce mali 91, Bukovec 52 a Dúvodné 16 obyvateľov. – Magyar országos levéltár Budapest, A Helytartótanácsi levéltár, Depertamentum publico-politicum, 1847, Kúttfö 14, szám. 79, Summarium popularis ignobilium conscriptionis liberae regiae atque montanae civitatis Neosoliensis et 29 villulis in eiusdem portali terreno sitis degentium, pro anno 1846 peractae, per introserum conscriptorem confectum.

Podľa cirkevného schematizmu z roku 1850 žilo na Motyčkách 261 obyvateľov. Osada Štubne mala 166, Jergaly 136, Môce 94, Dúvodné 60 a Bukovec 50 obyvateľov. – Schematismus venerabilis cleri dioecesis Neosoliensis pro anno MDCCCL. Neosolii, 1850.

² Denník Jezuitov na Starých Horách 1677 - 1762. In: Slovenský letopis pre historiu, topografiu, archeologiu a ethnografiu, I, 1876, s. 255.

³ Schematismus historicus dioecesis Neosoliensis pro anno saeculari MDCCCLXXVI. Neosolii, 1876, s. 105. Porovnaj tiež: KONIAROVÁ, A.: Dejiny Banskobystrickej diecézy v 18. a 19. storočí. Badín, 2000, s. 96.

⁴ Slovník obcí Banskobystrického okresu. Zostavil Š. PISOŇ. Banská Bystrica, 1968, s. 272, heslo Motyčky.

⁵ Ide hlavne o mapu: RATKOŠ, P. – VOZÁR, J.: Osídlenie banskobystrického rudného revíru v 13.-18. storočí. In: Atlas SSR. Bratislava, 1980, s. 116, mapa č. 24.

⁶ TOMEČEK, O.: Počiatky drevorubačských a uhliarskych osád na území obce Donovaly. In: Acta historica Neosoliensia. Tomus 6. Banská Bystrica, 2003, s. 6-7.

⁷ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II. Bratislava, 1977, s. 274, heslo Motyčky.

⁸ Presne ako v Slovníku obcí Banskobystrického okresu sa aj tu uvádza, že komplex tunajších drevorubačských a uhliarskych osád vznikol postupne od konca 16. storočia, pričom existencia samotnej osady Motyčky je doložená rovnako až v roku 1743. – Encyklopédia miest a obcí Slovenska. Lučenec, 2005, s. 506, heslo Motyčky.

rokoch 100, resp. 150 ročných časových periód. V prípade osád Bukovec, Jergaly a Štubne medzi roky 1551-1700. V prípade ďalších dvoch osád Motyčky a Môce zase medzi roky 1701-1800. Osadu Dúvodné ani títo autori na svojej mape nedokladajú. Na základe nového výskumu osídľovacieho procesu celej starohorskej oblasti je možné zaujať k okolnostiam a dobe vzniku týchto osád podrobnejšie stanovisko.

Počiatky trvalého osídlenia a zakladanie už nie prechodných (sezónnych), ale trvalých sídel na území obce Motyčky spadajú do obdobia raného novoveku. Zdá sa, že uvedený proces súvisel predovšetkým s aktivitou Banskobystrickej banskej komory a jej snahou o maximálne zužitkovanie drevného bohatstva oblasti. Ak sa mal les začať ťažiť systematicky a účelne, bolo potrebné prejsť z extenzívnej na intenzívnu ťažbu. Dovtedajší postup, keď sa pri ťažbe vyťažili najprístupnejšie miesta a následne sa pokračovalo v ťažbe ďalej na inom mieste, mal nahradiť spôsob, pri ktorom sa malo postupovať počas ťažby lesa od vzdialenejších miest k bližším a od vyššie položených k nižším. Takto to zadefinoval Maximiliánov lesný poriadok vydaný v roku 1565.⁹

Po pri iných dôvodoch, medzi ktoré môžeme radiť napríklad preľudnenosť starších banských sídel, či mierne zhoršovanie klimatických pomerov,¹⁰ bola práve zmena pracovných podmienok a prísnejšia kontrola práce vykonávané v lesoch pravdepodobne hlavnou príčinou zakladania trvalých osád drevorubačov a uhliarov.¹¹ Hlavným problémom teda zostáva predovšetkým otázka upresnenia doby vzniku jednotlivých osád, ktorú sa pokúsime čo možno najviac ozrejmiť v nasledujúcich riadkoch.

* * *

V 16. storočí ani jedna z osád obce Motyčky ešte neexistovala. Podrobnejší opis horských oblastí banskobystrického chotára nám ako prvé sprostredkujú dva dobové dokumenty zo 16. storočia. Prvým z nich je nedatovaný opis hraníc Ľupčianskeho panstva, o ktorom predpokladáme, že mohol vzniknúť niekedy v priebehu 40. rokov 16. storočia.¹² V dokumente niet žiadneho náznamu, ktorý by upozorňoval na existenciu nejakej osady v skúmanom priestore. O osade nemožno hovoriť ani v prípade tu spomínanej lokality *Bukonicz*, na ktorej mali ležať nejaké široké lúky (Braitte wisen, Breitten wisen). Zrejme v tomto prípade išlo o nejaký rozsiahlejší les s prevládajúcim bukovým zložením. Podľa listiny spomínané lúky neboli staršie ako 20 rokov. Vznikli teda určite výrubom lesa a spracovaním dreva na uhlie pre potreby blízkej huty na Balážoch.

Existenciu drevorubačských a uhliarskych osád v lesoch banskobystrického chotára nepotvrzuje ani druhý spomínaný dokument, ktorým je podrobný opis tunajších lesov zaznamenávajúci ich stav k roku 1563. Ten sa stal súčasťou Maximiliánovho lesného poriadku. Z uvedeného opisu vyplýva, že charakter trvalého sídla mohla mať len osada Jelenec (zrejme neskorší Dolný Jelenec). Ako tento opis jasne dokladá, osada po zániku tunajšej huty, ktorá tu predtým existovala, pretrvala aj naďalej.¹³ Keďže hutníci tu už neboli potrební, obývali ju pravdepodobne drevorubači a uhliari. Všade naokolo (Jelenská dolina, doliny Malý a Veľký Kucman, Tašniar, Horno-

⁹ Porovnaj s druhou časťou Maximiliánovho lesného poriadku. – MADLEN, J.: Constitutio Maximiliana. In: Sborník prác Lesníckeho a drevárskeho múzea II. Martin, 1962, s. 29-37.

¹⁰ Historickí klimatológovia označujú obdobie od druhej polovice 16. storočia do polovice 19. storočia ako tzv. malú dobu ľadovú. V tomto období bola priemerná ročná teplota oproti dnešným pomerom nižšia asi o 1,5°C. – KLÁPŠTE, J. – SMETÁNKÁ, Z.: Dějiny středověkého osídlení a problémy vývoje klimatu. In: Zpravodaj místopisné komise ČSAV, XXII, 1981, č. 3, s. 344-354.

¹¹ Na tento problém sme už upozornili a podrobnejšie ho rozpracovali v štúdiu: TOMEČEK, Počiatky drevorubačských a uhliarskych osád na území obce Donovaly, s. 7-8.

¹² MOL, Kgy 24 359, pag. 1-6. - Dokument v úplnom znení publikovali a detailne rozobrali M. Skladaný spolu s autorom tejto štúdie. Porovnaj: SKLADANÝ, M. – TOMEČEK, O.: Hranice Ľupčianskeho hradného panstva v polovici 16. storočia. In: Acta historica Neosoliensia. Tomus 3. Banská Bystrica, 2000, s. 47-65.

¹³ V texte sa síce nehovorí zreteľne o osade, z kontextu však jej existencia jasne vyplýva – „od jazera dolu smerom na Jelenec (Gielentz), kde pred nejakým časom stála jedna huta, a odtiaľ naľavo je dolina zvaná Jelenská (Gielentz, Hirschengrundi)“. – MADLEN, Constitutio Maximiliana, s. 19.

jelenská dolina – Rybie) sa totiž intenzívne v tomto období ťažilo drevo a páliło uhlie.

Nič v tomto detailnom popise oblasti, ktorého hlavným cieľom bolo zachytiť aktuálny stav tunajších lesov nenasvedčuje tomu, že by v starohorskej oblasti povyššie Starých Hôr existovali okrem Jelenca aj ďalšie trvalo obývané sídla drevorubačov a uhliarov. Vzhľadom na extenzívny spôsob ťažby, ktorý tu v tomto čase dominoval by bolo napokon aj zakladanie trvalých sídel zbytočné. Drevorubači a uhliari, ktorí v tunajších lesoch pracovali, žili len v prechodných sídlach. Tie po vyťažení dreva v ich okolí opúšťali a zakladali si nové prechodné sídla na miestach, kde sa malo začať s novou ťažbou dreva. Celý systém zásobovania hút drevným uhlím v 16. storočí sa realizoval nákladníckym spôsobom. Banskí majstri a šafári hút uzatvárali zmluvy na dodávky drevného uhlia s drevárskymi majstrami (Holzmeister), niekedy označovanými aj ako uhliarski majstri (Kohlmeister). Títo si potom najímali drevorubačov a uhliarov resp. ich predákov (mistríkov), ktorí sa zaoberali ťažbou dreva a výrobou drevného uhlia.

Ako sme už upozornili vyššie, počiatky postupného prechodu drevorubačov a uhliarov na usadlý spôsob života môžeme teda hľadať práve v nariadeniach na efektívnejšie zužitkovanie lesa, uverejnených v druhej časti Maximiliánovho lesného poriadku z roku 1565. Kým sa tieto opatrenia vžili do praxe ubehol pravdepodobne dlhší čas. Niekoľko rokov, či dokonca desaťročí trvalo, kým aj samotní drevorubači a uhliari zväzili výhody a nevýhody založenia trvalého sídla v nehostinných a drsných prírodných pomeroch v horských oblastiach banskobystrického chotára. To bol pravdepodobne dôvod, prečo sa proces utvárania prvých osád nezačal bezprostredne po vydaní lesného poriadku.

Ani jedna z písomností z obdobia, ktoré sa zachovali z nasledujúceho obdobia po vydaní poriadku, a ktoré neskôr vyšli v zbierkach listín týkajúcich sa uhorského,¹⁴ či priamo banskobystrického lesníctva,¹⁵ neobsahuje ani náznak toho, že by v oblasti vznikli na konci 16., či na začiatku 17. storočia nejaké špecializované osady drevorubačov a uhliarov.

Prvú indíciu, ktorá nás upozorňuje na rozbiehajúci sa proces zakladania takýchto sídel v tomto geografickom priestore nachádzame až u historika banskobystrického lesníctva Júliusa Bartáka. Ten vo svojom diele uviedol, že v roku 1626 existovalo v starohorskej oblasti 10 uhliarskych miest, na ktorých pracovalo 21 uhliarov.¹⁶ Pri tomto konštatovaní vychádzal z dnes už neznámych archívnych spisov obsahujúcich zápisnice zaznamenávajúce rôzne pochôdzky lesa a kontroly lesníckych prác.¹⁷ Keďže na jedno takéto uhliarske miesto pripadajú priemerne len 2 uhliari nemožno ani tu hovoriť ešte o existujúcich osadách. Išlo pravdepodobne skutočne len o pracovné miesta, kde v tom čase uhliari práve pracovali. Rovnako je však možné, že práve v týchto Bartákom spomínaných uhliarskych miestach nachádzame prvé zárodky budúcich osád.

Už existujúce sídla v starohorskej oblasti dokladá prvýkrát až súpis uhliarskych osád, uhliarov, ich nehnuteľností, dobytky a zásob dreva v lesnej oblasti Staré Hory zo **14. augusta 1652**.¹⁸ Ten vznikol pri príležitosti prešetrenia stavu tunajších lesov kráľovskou komisiou, ktorého účelom bolo odstrániť všetky nedostatky v lesnom hospodárení. Komisia sa v oblasti Banskobystrickej banskej komory pohybovala v priebehu leta 1652 a okrem starohorskej oblasti prezrela aj lesy a handle na Horehroní.¹⁹

V oblasti Starých Hôr súpis zaznamenal existenciu 15 sídel označených ako *Kohlungen Al-*

¹⁴ Magyar erdészeti oklevéltár I. (1015-1742). Ed.: K. TAGÁNYI. Budapest, 1896.

¹⁵ A Besztercebányai M. kir. erdőigazgatóság régi okiratainak tartalomjegyzéke. Ed.: J. ZIVUSKA. Besztercebányán, 1906.

¹⁶ BARTÁK, J.: Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr. Banská Bystrica, 1929, s. 98.

¹⁷ V poznámkovom aparáte ich uvádza ako: Acta Neosoliensia, Tomus VIII. Číslo 95.

¹⁸ Österreichisches Staatsarchiv (ďalej ÓStA) – Hofkammerarchiv Wien, Vermischte Ungarische Gegenstände, rote Nr. 8/A, fol. 612-613. Celý súpis publikoval tiež Jozef Vlachovič. – VLACHOVIČ, J.: Slovenská meď v 16. a 17. storočí. Bratislava, 1964, s. 273-275.

¹⁹ Záverečnú správu o výsledkoch prešetrovania podal 16. 11. 1652 cisársky radca a hlavný komorský gróf Hermann Roth. – VLACHOVIČ, Slovenská meď, s. 220.

tgebürg. Spomedzi nich 4 ležali v priestore obce Motyčky. Jednotlivé osady boli v súpise zoradené podľa svojej geografickej polohy smerom od vyšších do nižších častí banskobystrického chotára, teda od donovalského sedla resp. pramennej oblasti Korytnického potoka smerom k Starým Horám. Medzi korytnickými osadami, Hanesmi a Kryptovou (pravdepodobne Sliačany) na jednej strane a Horným a Dolným Jelencom na opačnej strane, museli ležať jedine osady neskoršej obce Motyčky. Tie boli v súpise uvedené pod názvami **Horná Pavlová** (Pawlowa Oberthail), **Dolná Pavlová** (Pawlowa undterthail), **Nad Rybníkom** (Ober dem Thaich) a **Pri Rybníku** (An dem Thaich).

Spolu s názvami osád uvádzal uvedený súpis aj mená osadníkov, ktorí boli hlavami tunajších rodín, počet osôb žijúcich v jednotlivých domácnostiach, počet tunajších domov, ako aj rôzne údaje hospodárskeho charakteru. Vzhľadom na uvedené údaje môžeme v tomto prípade celkom jednoznačne už hovoriť o osadách, avšak len v počiatočnej fáze svojho vývoja.

Osadu Horná Pavlová tvorili len 2 obytné domy, v ktorých žilo 14 obyvateľov. Podobne 2 obytné domy mala tiež Dolná Pavlová. V nich žilo spolu 13 osadníkov. V osade Nad Rybníkom žilo v 2 domoch dokonca až 21 obyvateľov. V poslednej osade Pri Rybníku, žilo v 3 domoch 18 obyvateľov. Spolu v celej oblasti na území Motyčiek teda stálo v tomto čase ešte len 9 obytných domov, v ktorých žilo 66 obyvateľov. Osídlenie oblasti môžeme z tohto dôvodu charakterizovať ako rozptýlené.

Jednotlivé osady ešte neexistovali pod názvami, pod ktorými ich poznáme z neskoršieho obdobia. Pomenovania osád Horná a Dolná Pavlová boli pravdepodobne odvodené z vlastných, krstných mien prvých osadníkov – zakladateľov trvalých sídel. Pomenovanie Pavlová sa neskôr vytratilo a nahradilo ho iné pomenovanie. Podobne tomu bolo v prípade osád Nad Rybníkom a Pri Rybníku, ktoré zase bolo odvodené od geografickej polohy sídel vzhľadom na akúsi vodnú plochu, rybník (Teich).

Na základe súpisu z roku 1652 vieme, že najvyššie položenú Hornú Pavlovú obývali v tomto čase uhliarski majstri Baltazár a Martin Lungauerovci. Výskumom špaňodolinskej matriky sme meno prvého z nich (Balthazarius Longauer) zistili doložené v roku 1695 ako zomretého.²⁰ Ako jeho bydlisko však už bola pri jeho mene uvedená osada Mőce (Mwocz). Predpokladáme, že by tu mohlo ísť o tohože osadníka, a tak Hornú Pavlovú by sme mohli stotožniť práve s neskorším sídlom **Mőce**. Za týchto okolností potom logicky musíme Dolnú Pavlovú stotožniť s osadou **Jergaly**, ktorá ležala poniže Mőc pri vyústení Mőcovskej doliny do Starohorskej.

Pri riešení otázky lokalizovania osád Pri Rybníku a Nad Rybníkom môže opäť napomôcť ich názov. Vodnú plochu, akési jazero, spomínal v tomto priestore už v 40. rokoch 16. storočia dokument popisujúci hranice Lupčianskeho panstva. Rovnako tak nachádzame zmienky o tomto „jazere“ – tajchu aj v popise banskobystrických lesov z roku 1563. Oba pramene sa zhodujú v lokalizácii jazera povyšne Jelenca, čo by mohlo naznačovať súvislosť so šmelcovacou hutou, ktorá tu kedysi stála. V priestore medzi Jelencom a Jergalmi neskôr nachádzame práve dve osady Motyčky a Štubne. Keďže súpis z roku 1652 dokladá priezvisko Štubňa (uhliarsky majster Melichar Stubna a jeho pomocník Jozef Stubna) iba v osade Nad Rybníkom, môžeme ju viac ako s určitosťou stotožniť práve s osadou **Štubne**. Podobná situácia, avšak s menom Motička (Motitschga) sa zase opakuje v prípade osady Pri Rybníku, kde všetci tunajší obyvatelia majú práve toto priezvisko. Aj tu je teda jasné, že ide osadu, ktorá sa už koncom 17. storočia nazývala **Motyčky**.²¹ V prípade zmeny názvu týchto osád je teda zrejmé, že boli premenované podľa pre osadu typického priezviska tunajších osadníkov.

Nasledujúci súpis komorských osád ležiacich v obvode Banskobystrickej banskej komory

²⁰ Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), Matrika r.k. cirkvi Špania Dolina, Liber Defunctorum 1677-1745.

²¹ Súčasná vodná nádrž na Motyčkách bola vystavaná až v 20. storočí. Nákras menšej vodnej plochy priamo v blízkosti Motyčiek však nachádzame na mapovom liste 1. vojenského mapovania z roku 1783. – ÖStA – Kriegsarchiv Wien, Josephinische Landesaufnahme, Collone XIV – Sectio 8.

sa vykonal v roku 1710.²² Podľa neho na území obce Motyčky ležali na začiatku 18. storočia okrem osád Motyčky, Štubne, Jergaly a Môce už aj dve nové sídla Bukovec a Dúvodné, ktoré v roku 1652 pravdepodobne ešte neexistovali.

Osada **Bukovec** získala svoje pomenovanie odvodením od názvu lesa, ktorý ju obkolesoval, alebo v blízkosti ktorého ležala. Toto pomenovanie uvedeného lesa bolo zaužívané minimálne už od prvej polovice 16. storočia.²³ Banské podiely v lokalite Bukovec (Buggowitz) spomínané v roku 1595 sa celkom určite viažu na iný Bukovec, ležiaci v Nízkych Tatrách (dnešný Pohronský Bukovec).²⁴ Na rozdiel od Bukovca ležiaceho v Starohorských vrchoch na území banskobystričského chotára, máme v druhom Bukovci v tomto období skutočne doloženú existenciu baní aj inými dobovými prameňmi.²⁵

S naším Bukovcom, ležiacim na území obce Motyčky, sa spája až zmienka z roku 1639 o existencii nejakého stroja (zrejme prečerpávacieho) na trase Špaňodolinského vodovodu, pri ktorom pracoval Michal Prandtstetter ako *Kunstwarter am Pugowitz*.²⁶ Pod Bukovcom môžeme v tomto prípade rozumieť les, lúku, možno dokonca aj nejakú menšiu osadu, či skôr samotú niekde v blízkosti hranice banskobystričského chotára, pozdĺž ktorej v tomto priestore viedla trasa vodovodu. Strážca dozerajúci na chod prečerpávacieho zariadenia (Saagpumpenkunst) mal svoje obydlie určite v bezprostrednej blízkosti stroja, teda priamo na trase vodovodu. Neskoršia, rovnomená, drevorubačko-uhliarska osada však vznikla asi vo vzdialenosti 500 m poniže trasy vodovodu.

Prvýkrát je táto osada doložená v špaňodolinskej matrike dňa 15. decembra 1677 pod menom *Bukovecz*.²⁷ S týmto dátumom sa viaže pokrstenie dieťaťa tunajšieho osadníka Adama Longauera. Okrem neho matrika dokladá už len jedného osadníka Samuela Longauera. Vzhľadom na to je zrejme, že išlo o malú osadu ešte len v počiatkovej fáze svojho vývoja.

Osadu **Dúvodné** dokladá matrika až ku dňu 29. apríla 1702 pod menom *Towodni*.²⁸ Možno preto predpokladať, že vznikla niekedy koncom 17. storočia. Pomenovanie osady bolo v tomto prípade zrejme odvodené od polohy sídla a znamenalo pravdepodobne jeho lokalizáciu do blízkosti nejakých dvoch vôd (potoky, pramene). Nemožno však úplne vylúčiť ani tú eventualitu, že svoj názov získala odvodením od priezviska prvého osadníka. V súpise z roku 1710 totiž figuruje medzi inými aj vdova Anna Duowodni.²⁹

Prvým písomne doloženým osadníkom z Dúvodného bol *Andreas Mrkwa*.³⁰ Priezvisko Mrkva sa stalo postupne najrozšírenejším a najstabilnejším priezviskom v tomto sídle. V druhej polovici 18. storočia tak môžeme sledovať, že osada zvykla niekedy vystupovať aj pod názvom Mrkva (1768 – Mrkwa, 1781 – Mrqva, 1782 a 1786 – Mrqua).³¹

²² Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici (ďalej ŠÚBA BŠ), fond Banská komora v Banskej Bystrici (ďalej BKB), Inv. č. 80.

²³ Lokalita *Bukonicz*, na ktorej ležia nejaké široké lúky (Braitte wisen, Breitten wisn) sa spomína v opise hraníc Lupčianskeho panstva zo 40. rokov 16. storočia. – MOL, Kgy 24 359, pag. 1-6.

V popise lesov zaradenom do Maximiliánovho lesného poriadku sa spomína les, alebo vrch Bukovec (Wucowitz). Okrem toho sa tu spomína aj Bukovecká lúka (Wukhawitzer wisen, pratum Wukawitz). – MADLEN, Constitutio Maximiliana, s. 19.

²⁴ A Besztercebányai M. kir. erdőigazgatóság régi okiratainak tartalom – jegyzéke, s. 85, č. 83.

²⁵ E. Jurkovič udáva, že okolo roku 1530 prevádzkovali tunajšie bane banskobystriční mešťania. Predpokladá pritom nepretržité fungovanie tunajšieho baníctva až do roku 1665, kedy sa po dlhšom čase tunajšie bane opäť spomínajú. – JURKOVICH, E.: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica. Banská Bystrica, 2005, s. 163-164.

²⁶ VLACHOVIČ, Slovenská meď, s. 209.

²⁷ ŠA BB, Matrika r. k. cirkvi Špania Dolina, Liber Baptisatorum 1674-1715.

²⁸ ŠA BB, Matrika r. k. cirkvi Špania Dolina, Liber Baptisatorum 1674-1715.

²⁹ ŠÚBA BŠ, fond BKB, Inv. č. 80, s. 139-141.

³⁰ V roku 1702 nechal do matriky narodených zapísať svojho syna. V tom čase mal okolo 20 rokov. O 8 rokov neskôr, v roku 1710 ešte stále žil v osade Dúvodné a za prácou dochádzal na Španiu Dolinu. V tomto čase už mal 28 rokov a dvoch synov (9 a 7 ročného).

³¹ Porovnaj: ŠA BB, Matrika r. k. cirkvi Staré Hory, Liber Baptisatorum 1756-1796; Matrika r. k. cirkvi Motyčky, Liber Baptisatorum 1778-1834 a Liber Mortuorum 1756-1842.

V priebehu druhej polovice 17. a na začiatku 18. storočia sa postupne stabilizujú názvy viacerých osád v starohorskej oblasti. Tento jav môžeme veľmi podrobne sledovať na základe jednotlivých zápisov v najstarších španodolinských matričných knihách.³² V nich už vôbec nenačhdáme pomenovania Horná a Dolná Pavlová, ani Nad Rybníkom. Miestni duchovní, ktorí zapisovali do matriky, rozlišovali v 70. rokoch podľa mena len osady Turecká, Jeleneč, Rybie a Prašnica. V pomenovaní vzdialenejších osád však nemali celkom jasno a preto ich označovali len všeobecnými názvami ako *Uchlišcho*, *Uhlijco*, *Uhlico*, alebo *Carbonaria*. Jediné z týchto vzdialenejších sídel, ktoré poznali podľa svojho vlastného pomenovania bola Korytnica (Coritnica, Coritnicza, Coritnice, Koritnice, Koritnicza).

Od 90. rokov sa už začínajú aj osady na území obce Motyčky prvýkrát označovať názvami, pod ktorými ich poznáme aj v súčasnosti. Koncom 17. storočia sa objavuje osadný názov **Motyčky**. V roku 1652 sa táto osada ešte nazývala Pri Rybníku (An dem Thaich). V španodolinskej matrike pokrstených figuruje v roku 1694 pod názvom *Jezero*. Dňa 25. apríla 1698 však v tej istej matrike už pod novým označením *Moticzko*.³³ Aj v tomto prípade došlo k vytvoreniu tohto názvu odvodením od priezviska jej zakladateľa, ktoré bolo zároveň aj najrozšírenejším tunajším priezviskom. Jeho udomácnenie neprebšlo okamžite, preto v súpise z roku 1710 osada figuruje ešte s oboma názvami, novým aj starým, ako *Motitschka oder dem See*.

Nie celkom jasný je názov osady **Môce**, ktorý sa prvýkrát ako osadný názov objavuje v tvare *Mwocz* dňa 7. januára 1695.³⁴ Tu rozšírené priezvisko Môcik vzniklo až neskôr, odvodením od pomenovania sídla zrejme z pôvodného prídومku. Prvýkrát sa s týmto priezviskom stretávame až v roku 1736, čo je viac ako 40 rokov po objavení osadného názvu Môce.³⁵ Vylúčené však nie je odvodenie pôvodného osadného názvu od krstného mena jedného z prvých miestnych osadníkov. Podľa jazykovedca Milana Majtána to mohlo byť z nárečovej podoby nemeckého mena Matz, ktorému zodpovedá latinské Mathias a slovenské Matej.³⁶ Krstné meno osadníka teda dalo meno osade, od ktorého sa následne vyvinulo priezvisko Môcik.

Približne v rovnakom období sa objavuje aj názov osady **Štubne**, ktorého vznik sa spája s tu rozšíreným priezviskom. Prvýkrát je doložený v roku 1697 ako *Carbonaria Stubna*. O rok neskôr, dňa 17. septembra 1698 je doložené aj pomenovanie osady **Jergaly** ako *Gergel*.

* * *

Na základe realizovaného výskumu predovšetkým archívnych prameňov úradnej a cirkevnej proveniencie bolo možné upresniť okolnosti, ako aj dobu vzniku pôvodných drevorubačských a uhliarskych osád ležiacich na území obce Motyčky. Podľa výsledkov, ku ktorým sme dospeli, je jasné, že je potrebné revidovať a bližšie upresniť údaje o dobe vzniku osád uverejnené v *Slovníku obcí Banskobystrického okresu, Vlastivednom slovníku obcí na Slovensku, novej Encyklopédii miest a obcí Slovenska*, ako aj *Atlase SSR*. Podľa nášho výskumu vznikli osady Jergaly, Motyčky, Môce a Štubne niekedy tesne pred polovicou 17. storočia, pričom prvýkrát ich existenciu dokladá súpis z roku 1652. Osady Bukovec (prvýkrát doložená v roku 1677) a Dúvodné (prvýkrát doložená v roku 1702) vznikli pravdepodobne až v druhej polovici 17. storočia.

³² ŠA BB, Matrika r. k. cirkvi Špania Dolina, Liber Baptisatorum 1674-1715; Liber Copulatorum 1674-1715; Liber Defunctorum 1677-1745.

³³ ŠA BB, Matrika r. k. cirkvi Špania Dolina, Liber Baptisatorum 1674-1715.

³⁴ ŠA BB, Matrika r. k. cirkvi Špania Dolina, Liber Defunctorum 1677-1745.

³⁵ V starohorskej matrike sa v roku 1736 objavuje ako nové meno *Moczig*. Vzápätí na to aj v tvare *Moocz* (1738) a *Mocik* (1742). – ŠA BB, Matrika r. k. cirkvi Staré Hory, Liber Baptisatorum 1720-1755.

³⁶ MAJTÁN, M.: Priezvisko Bulla. In: Nedelná Pravda, 3, 1994, č. 23, s. 17.

Zusammenfassung

Die Anfänge der Holzhauer- und Kohlerortschaften auf dem Gebiet des Dorfes Motyčky

Auf der Basis der realisierten Forschung der vorzugsweise amtlichen und kirchlichen archivalischen Quellen haben wir uns bemüht die Umstände und die Zeit der Entstehung der ursprünglichen Holzhauer- und Kohlerortschaften zu konkretisieren, die auf dem Gebiet der Ortschaft Motyčky liegen. Wir haben festgestellt dass die Ortschaften Jergaly, Motyčky, Môce und Štubne irgendwann knapp vor der Hälfte des 17. Jahrhunderts entstanden sind, wobei ihre Existenz zum ersten Mal die Konsignation aus dem Jahre 1652 belegt. Die Ortschaften Bukovec (zum ersten Mal in dem Jahr 1677 belegt) und Dúvodné (zum ersten Mal in dem Jahr 1702 belegt) sind wahrscheinlich erst in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts entstanden. Was die Zeit der Entstehung dieser Ortschaften angeht, weisen die angegebenen Schlüsse, zu den wir gelangten, auf die Ungenauigkeit der Angaben in den bisher publizierten Atlas- und Wörterbucharbeiten, sowie in den Arbeiten des enzyklopädischen Charakters hin.

(tomecek@fhv.umb.sk)